't Vagevenster 15

Heemkundevereniging

BERCHS-HEEM

Bestuur Heemkundevereniging Berchs-Heem:

Jan van der Burgt
voorzitter
Zicht 7
5351 RG Berghem
tel. 0412 - 401183

Herman van de Camp
secretaris
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 0412 - 401327

Lambert van Hintum
penningmeester
Clausstraat 5
5351 CJ Berghem
tel. 0412 - 402515

Riny Gremmen
Zevenbergseweg 31
5351 PG Berghem
tel. 0412 - 402141

Jan Bon
Heiligenbos 40
5351 SP Berghem
Tel. 0412 - 401131

Ans den Brok
St. Willibrordusstraat 21
5351 ED Berghem
tel. 0412 - 401214

Marietje Radoes-van der Heijden
Berghemseweg 211
5348 CE Oss
tel. 0412-622770

Redactie 't Vagevenster:
Jan van den Heuvel
Peter Hoefnagels
Gerard Hoeks

Vormgeving: Sandy Megens

Inleveren kopij 't Vagevenster:
Heemkamer Oud-Gemeentehuis,
Burg. van Erpstraat 2.

Aanleveren kopij:
indien mogelijk op diskette,
tekst in WordPerfect of Word.
Kopij, foto's en ander aangeleverd
materiaal worden na plaatsing
geretourneerd.

Leden van Heemkundevereniging
Berchs-Heem krijgen het
verenigingsinformatie- en
nieuwsblad, 't Vagevenster,
gratis thuisbezorgd.

Losse nummers f. 7,50
exclusief verzendkosten,
aan te vragen bij de secretaris:
Herman van de Camp
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 0412 - 401327

Rekeningnummer Rabobank:
1065 16 817
t.n.v.: Heemkundevereniging
Berchs-Heem

K.v.K. nr. V219728

't Vagevenster nummer 15, juni 2000

Inhoud

Burenhulp jaren 50 in het Durendseind 514
Antoon Gremmen
Kolenhandel Den Brok 518
Marcel en Antoon den Brok
Kerk van Berghem in vroegere jaren (deel 2) 524
Antoon van Genugten
Verpachten van de grond 526
Inkomsten kerk 527
Buitengewone lasten 527
Broederschappen 528
Doopboek 530
Derde Orde 532
Naamlijst der Roomsch Catholijke Pastoren... 533
Inkomsten en uitgavenboek 533
Amateur-archeoloog Jan van de Coolwijk 535
Lambert van Hintum

Van de Redactie

Historie of geschiedenis betekent niet vanzelfsprekend honderden of duizenden jaren geleden. Wat enkele tientallen jaren geleden dagelijkse kost was, is nu soms helemaal uit ons leven verdwenen. Begrippen als 'kolenboer, kolenkit of briketten' roepen echter onmiddellijk, bijna vergeten, beelden op. De koude keuken 's morgens bij het opstaan, waar moeder al bezig was de kachel aan te maken. De dreiging op school, opgesloten te worden in het kolenhok... Het is historie.
Naast een interessant verhaal over de kolenhandels in Berghem, vinden we in dit nummer van 't Vagevenster het tweede deel van de oude kerkboeken. Dit keer zijn uit de aantekeningen van de diverse pastoors de inkomsten en de uitgaven gelicht. Ze schilderen een boeiend beeld van het reilen en zeilen in ons dorp in de afgelopen eeuwen.
't Vagevenster opent met een fraai staaltje burenhulp in de vijftiger jaren van de hand van Antoon Gremmen. Tot slot brengt Lambert van Hintum een bezoek aan Jan van de Coolwijk en gaat aan de hand van diens vondsten terug naar een heel ver verleden.

BURENHULP JAREN 50 IN HET DURENDSEIND

G 25 JULI 1953

Berghem

BOERDERIJBRAND

Circa 13 uur loeide de brandstraat een brand uit, bij dolle in Bergheim, [illegible] dat de „Rode Haan weer uitgiste in Bergheim victorie kraaide.

Ditmaal was het bij landbouwer J. v. d. Heijden in de Deursenseweg, welks woning tot de grond afbrandde. Uit het woonhuis werd nog een beetje meubilair gered, terwijl in het achterhuis, veel hooi en gereedschappen verloren gingen.

In 'n minimum van tijd stond het hele huis in vlam en ook het aangrenzende huis van aannemer F. Boeijen, zou een prooi der vlammen zijn geweest, als niet de brandweer spoedig ter plaatse was geweest. Het hele dak aan het aangrenzende pand was reeds op verschillende plaatsen aan het branden, doch de Bergheemse brandweer in combinatie met Oss wist het vuur te bedwingen.

Aannemer Boeijen heeft véél waterschade, terwijl ook het hele dak zal vernieuwd moeten worden.

Door deze brand komt weer een gezin met 9 kinderen op straat te staan.

24 juli 1953 was voor Jan van der Heijden, die aan de Deursenseweg woonde, een echte ongeluksdag. Zijn boerderij, die op nummer 5 stond, brandde helemaal af.
Jan besloot zijn boerderij niet meer te herbouwen. Hij kocht echter van Hein van de Camp een bestaande boerderij annex tuinderij aan de Burgemeester van Erpstraat, op nummer 82. Dit was voorheen de boerderij van Bertus van Boxtel en Kee van der Camp.
Hier zette Jan zijn bedrijf voort.
Achter zijn voormalige boerderij aan de Deursenseweg stond nog een schuur welke Jan bij zijn 'nieuwe' boerderij aan de Burgemeester van Erpstraat goed kon gebruiken. Die schuur, een open geval, een kap op palen, bood heel wat bergplaats. Deze loods was namelijk 12,5 meter lang en 6,5 meter breed. Natuurlijk had Jan deze schuur kunnen afbreken en op de nieuwe plaats van bestemming weer op kunnen bouwen. Hij vreesde echter bij het demonteren teveel palen en balken stuk te slaan. Het opbouwen zou hierdoor wel eens een ware heksentoer kunnen worden. Het plan kwam bij hem boven om het geraamte 'in zijn geheel' over te laten brengen van de Deursenseweg naar de Burgemeester van Erpstraat. Ook dat zou natuurlijk een heel karwei worden. Het geraamte was immers niet alleen lang en breed, maar had ook een hoogte van 4 meter en 20 centimeter. Het gewicht werd op enkele tonnen geschat. De route waarover de schuur getransporteerd moest worden, bracht ook nog de nodige problemen met zich mee.
Het was immers streng verboden het verkeer op de provinciale weg langdurig te stremmen. Om deze reden moest het transport vanaf de Deursenseweg via de Korstestraat (Kattenhoek) en de Waterstraat geschieden, daarna voerde de route vanaf het huis van bakker Jas van Grunsven ('de Fut') nog enkele honderden meters over de provinciale weg. "Het transport is te realiseren" zo waren politie en de betrokken gemeenteambtenaar na uitvoerige studie tot de slotsom gekomen. Er zou wel geducht rekening moeten worden gehouden met de toentertijd overal bovengronds aanwezige elektriciteitsleidingen, met de aanwezigheid van een duiker in de Korstestraat en met het feit dat de weg hier en daar niet al te breed was, terwijl het geraamte 6,5 meter mat. Toen Jan van der Heijden dit alles goed overwogen had, hield hij een rondgang door het gehele Durendseind. Jan was ervan overtuigd dat

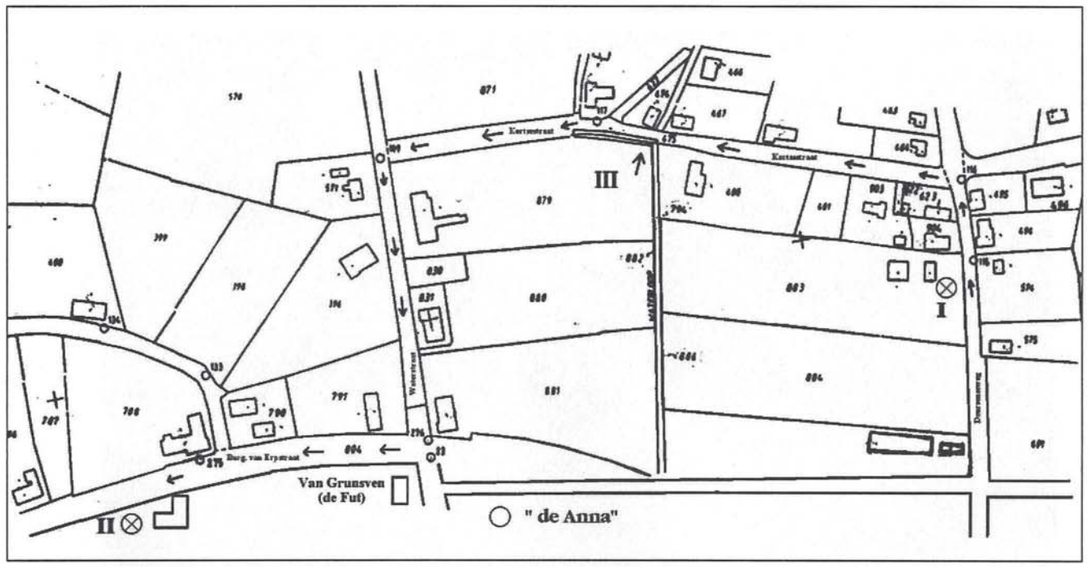

Route schuur: Deursenseweg naar Burg. van Erpstraat.
I Vertrek
II Aankomst
III Duiker in de Korstestraat

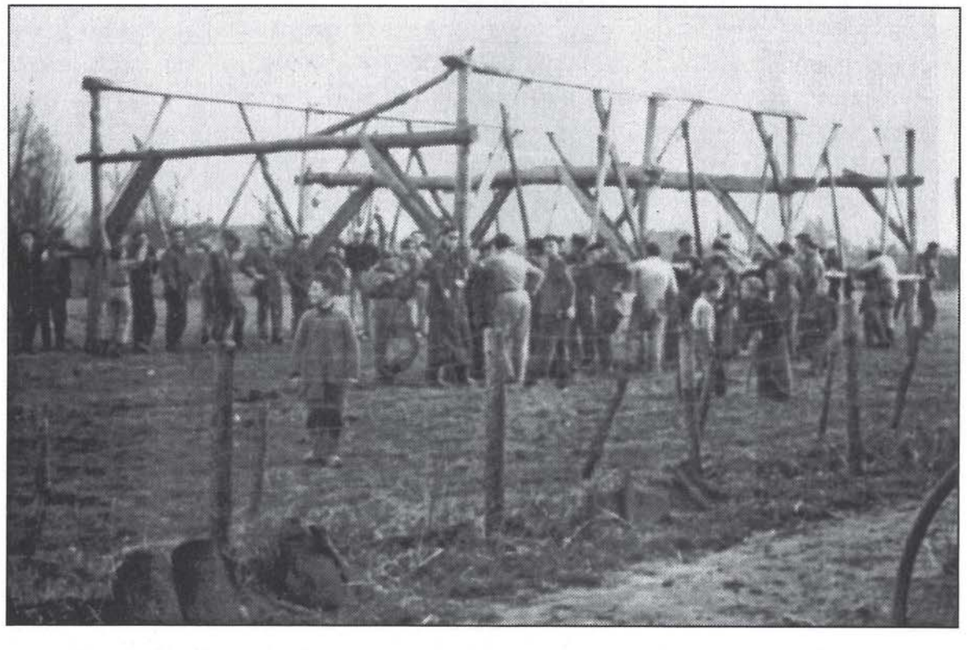

Vertrek van de schuur vanaf de Deursenseweg.

Aankomst van de schuur in de Burg. van Erpstraat.

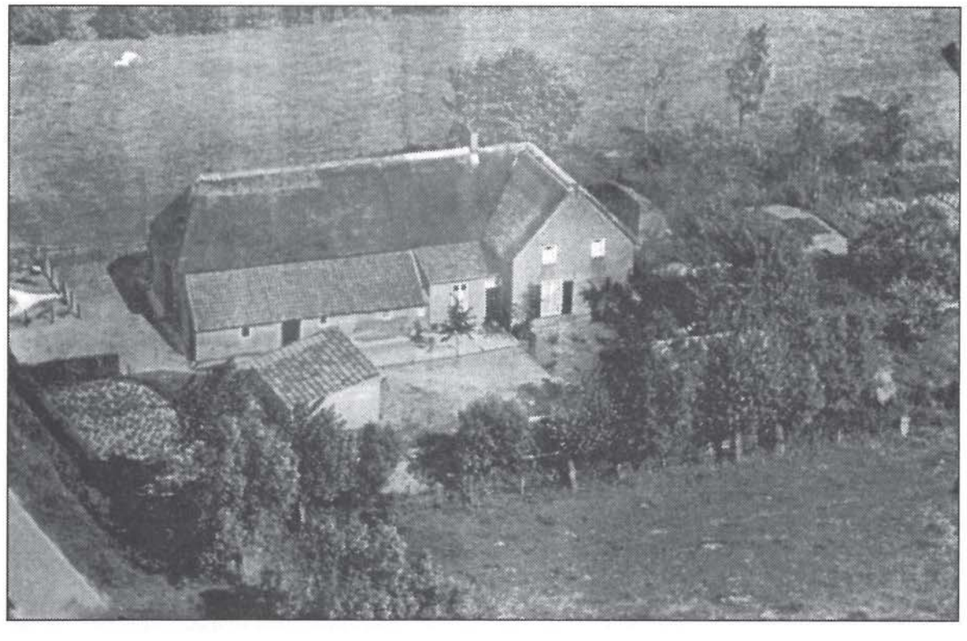

Half kruk boerderij van Bertus van Boxtel en Kee van de Camp.

burenhulp nog altijd geen dood begrip was in Berghem. Goed van de tongriem gesneden, wist Jan de omwonenden, van zijn oude en nieuwe adres, te motiveren om deel te nemen aan het ongewone transport. Zijn oproep was niet tevergeefs. Dat varkentje zou gewassen worden. Zo kon het gebeuren dat op een zaterdagmiddag niet minder dan 50 stoere mannen en jongens op de Deursenseweg bijeenkwamen. Opgewekt begonnen ze aan hun ongewone vrachtje.
De nodige voorbereidingen waren getroffen. De kap was van de schuur verwijderd en er waren van staanpaal tot staanpaal draagbalken geslagen. Het gewicht van het geheel bleek geen bezwaar. Zoveel krachtige kerels schrokken voor enkele tonnen ballast niet terug.
Lastiger was het evenwel dat de landwegen hier en daar te smal waren, zodat de staanders boven de sloten kwamen te hangen. Extra moeilijk werd het, toen 'het geval' halverwege de Korstestraat, waar een duiker onder de straat door loopt, over twee zijsloten moest worden getild. Enkele transporteurs hielden de voeten dan ook niet droog.
Tegelijkertijd moest men zorgen om niet met de bovengrondse elektriciteitsleiding in aanraking te komen.
Doordat men onder voortdurend geroep de staanders met rukken over 'het water' wrong, werd ook deze hindernis, met passen en meten, succesvol genomen. Een stuk verder op de route, over de ongeveer tweehonderd meter provinciale weg, vlotte het transport beter. De politie regelde het verkeer. Met weinig oponthoud konden personenauto's en kleine vrachtwagens, onder de balken van de schuur door rijdend, hun weg vervolgen.
Even ontstond nog een eigenaardige situatie, toen bakker Thijs van den Berg met zijn paard en broodkar moest passeren. Instinctmatig voor de balken bukkend, zette het paard aan, waarna de wagenkap tegen een van de balken botste en naar achteren werd geduwd, terwijl de burries omhoog veerden. Door handig manoeuvreren werd ook deze netelige situatie opgelost en bereikte de schuur tenslotte de plaats van bestemming.

De bewoners van het Durendseind hadden een prachtig staaltje 'burenhulp' gedemonstreerd.

Antoon Gremmen

KOLENHANDEL DEN BROK

Wie in Berghem, in de jaren direct na de tweede wereldoorlog, over kolen sprak, had het over Den Brok. Alle drie de kolenhandels droegen die naam. Ze zaten mooi verspreid over het dorp: Marinus den Brok aan het Durendseind, Bertus den Brok midden in de Laanderstraat en tenslotte Kil den Brok aan de Koppelsteeg, de weg naar Oss. De naam Den Brok was toen al een hele tijd aan de handel in steenkool verbonden.
In 1895 begon Marc Cornelis (Cillus) den Brok in de Spaanderstraat een handel in steenkool. Hij was van oorsprong boer, maar hij zag wel wat in het zwarte goud. Meer misschien nog dan in zijn boerenbedrijfje. Dat hij ook nog een paar zoons aan een kostwinning wilde helpen zal beslist meegespeeld hebben.
Naast de omzet in kolen, die in het begin nog erg bescheiden was, handelde hij ook in bromolie (petroleum) en aanmaakhout. Het laatste product werd vooral afgenomen door de gegoede burgerij. Er werd in die tijd overal op hout en kolen gestookt en de kachel was nog niet zover geperfectioneerd dat ze 's nachts aanbleef. Dat betekende dus iedere morgen de kachel aanmaken.
Soms werd er als extra negotie ook nog haring verkocht, tegen de prijs van 3 cent per stuk.
In de vorige eeuw was het gebruikelijk dat boeren een deel van de graanoogst op het veld moesten laten staan als een soort belasting in

Kolenhandel Den Brok aan de Osseweg ± 1950.

Kil den Brok en Tonia van Lanen.

natura ten bate van de gemeente. Dit deel van de oogst, ook wel 'tiend' genoemd, werd bij opbod verkocht. De koper mocht dan het koren voor eigen gebruik oogsten. De verpachting geschiedde jaarlijks onder de grote Lindenboom middenin het dorp (hoek Laanderstraat-Spaanderstraat). De pastoor kondigde tijdens de kerkdienst de verkoop aan. Cillus was meestal ook van de partij en zodoende handelde hij ook dikwijls in koren en stro.
Al met al een handel met een divers assortiment.

De zoons Marinus en Kil (Cornelis) gingen er dagelijks met de hondenkar opuit om hun waren aan de man te brengen. Hun afzetgebied bestond uit Berghem en omstreken, waaronder de Maaskant, Nistelrode en Uden. Zoon Bertus deed niet mee aan deze handel.
Toen de zaken zich uitbreidden werd de hondenkar vervangen door paard en kar. Tot na de tweede wereldoorlog zou de trouwe viervoeter als trekkracht voor het transport blijven functioneren. Daarna werd hij definitief aan de kant gezet en vervangen door een auto.
Men moet zich van de kolen uit die beginperiode niet al teveel voorstellen. Het waren niet die mooie op maat gesorteerde en uitgezeefde zwarte klompjes.
Ze waren niet voorverpakt in papieren zakjes of grote jute zakken. Nee, het waren grote en kleine brokken steenkool. Ze waren lang niet altijd van constante kwaliteit en ze waren vaak vergezeld van een forse hoeveelheid gruis.

De kolenhandel aan de Osseweg, rechts achter de vrachtauto het woonhuis.

De kolenschuren.

De kolen werden per spoor aangevoerd op het station in Oss en daarna met paard en kar naar Berghem gehaald. Dat waren steeds stevige wandelingen, waarbij de voerman uiteraard naast de kar liep. De spoorwagons bevatten zo'n 5 à 6 ton. Op de kar kon hooguit 500 kilo. Een wagon kolen lossen vergde indertijd dan ook een hele dag werken.
In eerste instantie woonde Cillus den Brok met zijn vrouw, Maria van den Elzen, in de Spaanderstraat. In 1905 bouwde hij een huis aan de Koppelsteeg, de verbindingsweg van Oss naar Berghem. De zaken gingen kennelijk goed. Naast het huis kwam een grote schuur te staan om de kolen droog op te kunnen slaan. Het huisje dat voorheen op deze plek stond werd gesloopt of diende misschien nog als opslagplaats voor landbouwproducten.
Het boerenbedrijfje was namelijk ook aangehouden.
In het begin van deze eeuw trokken elk jaar verscheidene jonge mannen en vrouwen uit Berghem en omstreken naar Zuid-Holland en later ook naar Duitsland om wat bij te verdienen in de hooi- en korenoogst. Om de kosten zo laag mogelijk te houden huisden ze daar bij elkaar in schuren en keten. De opbrengsten dienden meestal om bij thuiskomst de huur of hypotheeklasten te kunnen betalen of om wat nieuw vee aan te schaffen. Het waren welkome aanvullingen op de opbrengsten van de kleine boeren bedoeninkjes thuis. Van deze opbrengsten konden de in die tijd gebruikelijke grote gezinnen vaak niet rondkomen.
Ook de zonen van Cillus den Brok waren jarenlang van de partij. Eerst trokken ze naar 'Holland', wat stond voor IJsselmonde, toen nog een welvarend landbouwgebied bij Rotterdam. Na de Berghemse kermis ging het dan naar Duitsland. In de buurt van Keulen werd door de Berghemnaren koren gemaaid. Vrouwen gingen vaak mee als bindster. De geestelijkheid van het thuisfront waakte over hun geestelijk heil en zocht hen meermalen op in het gebied waar ze werkzaam waren.
Deze praktijken duurden voor familie Den Brok tot 1916. In dat jaar trouwde Kil met Tonia van Laanen uit Geffen. Hij nam de kolenzaak van zijn vader over. Het huis aan de Koppelsteeg werd uitgebreid met een achterhuis. Heis van Lier was de aannemer en voornaamste bouwer. Tekeningen van de bouw zijn helaas niet bewaard gebleven. Het is overigens niet zeker of ze ooit gemaakt of gebruikt zijn. Veel, zo niet alles, ging op het 'heilig oog'. Ja, dat kon toen nog.
Zoon Marinus trouwde met Hanna van Iperen en begon een eigen kolenhandel in het Durendseind. Nadien werd die uitgebreid met een handel in bouwmaterialen.
Een verre neef, Bertus den Brok had intussen ook een kolenhandel, annex café, geopend aan de Laanderstraat.

In 1937 was de oude kolenschuur van Kil den Brok aan vervanging toe. Voor een prijs van f.125,- nam timmerman Jan Heijmans van de Berghemseweg in Oss de bouw aan. Het moest een geheel houten schuur worden met 7 hokken, met pannen gedekt. De totale bouwkosten bedroegen f. 750,-. Het hout werd met vrachtwagens aangevoerd door de nu nog bestaande firma Van Doren uit Valkenswaard. De bouw vergde bijna de hele zomer van 1937. Tijdens de bouwwerkzaamheden overkwam Antoon den Brok nog een ernstig ongeluk. Hij was de tweede zoon van Kil en 6 jaar oud. Hij kwam onder een stapel vallende deuren terecht en moest maandenlang in het ziekenhuis in Oss verpleegd worden. De tweede wereldoorlog betekende een totale terugval voor de kolenhandel. Er was nauwelijks aanvoer. Om toch in leven te blijven werd de oude stiel van boer weer opgevat. Het gezin van Kil telde intussen 9 kinderen, waarvan pas eentje getrouwd. Het boerenbedrijf was nooit geheel verdwenen, maar werd nu duidelijk nieuw leven ingeblazen. Er kwamen meer koeien op stal en ook de akkerbouw onderging uitbreiding. Zo kwam de familie de oorlog door.
Direct na de bevrijding kwam de kolenverkoop weer op gang.
De kwaliteit en het assortiment waren aanzienlijk verbeterd. Tijdens de oorlog waren er alleen vetkolen en eierkolen te koop geweest. Soms aangevuld met turf en 'schlamm', een soort zwarte kolenstofmodder, die ontstond bij het wassen van de kolen aan de kolenmijnen. Nu waren het magere en vetnoten, eierkolen, bruinkoolbriketten en antraciet. Deze aanvoer kwam niet alleen uit Nederlandse mijnen, maar ook uit Duitsland, Wales en Rusland (Donetz-gebied). Het kolenlossen gebeurde nog steeds met handkracht. Voor het vervoer had de kar plaatsgemaakt voor een vierwielige wagen.

In 1945 kon het 50-jarig bestaan van de zaak worden gevierd. Gezien de tijdsomstandigheden was het een bescheiden feest. In 1947 overleed Kil den Brok na een kortstondig ziekbed. Hij werd 62 jaar.
Samen met haar zoon Ceel zette de weduwe de zaak voort. Ceel was toen net 20 jaar. De kolenhandel floreerde en de zaak breidde zich uit. In 1950 ging Ceel ertoe over zijn eerste vrachtwagen aan te schaffen. Het paard werd weggedaan. De boerderij was al in een eerder stadium aan de kant gezet. De toekomst leek na de eerste oorlogsjaren veelbelovend.
Bij zijn trouwen in 1953 nam Ceel de zaak van moeder over. Zijn broers hadden hun heil buiten het ouderlijk bedrijf gezocht. In het begin van de zestiger jaren besloot de regering de al jaren slecht renderende kolenmijnen in Limburg te sluiten.

De opkomst van het aardgas zal ook zeker meegespeeld hebben. De steenkolenhandel in Nederland was in feite ten dode opgeschreven. In 1961 nam Ceel nog de kolenhandels van Frans Govers en Ko Heij uit Ravenstein over. De steenkolen hadden intussen echter als brandstof reeds grotendeels afgedaan. Het aardgas begon aan zijn opmars. Een voorheen bloeiende handel hield op te bestaan. Een paar jaar lang handelde Ceel in huisbrandolie, maar na 1965 verdreef het aardgas ook deze brandstof.
Het doek viel definitief voor de kleinschalige handel in brandstof.
Na nog een aantal jaren een handel in bouwmaterialen gedreven te hebben, besloot Ceel het in 1975 geheel voor gezien te houden. Hij verkocht het huis met opstallen aan de Koppelsteeg, intussen Osseweg geheten, aan de firma Hesseling uit Oss. Deze firma startte er met de fabricage van fietsaccessoires, zoals tassen, jasbeschermers en dergelijke. Ceel trok met zijn gezin naar Oss en bouwde een ander bestaan op.
De kolenhandel van Marinus den Brok, in het Durendseind, werd na de oorlog voortgezet door diens schoonzoon Fons Broess. De zaak van Bertus den Brok aan de Laanderstraat (Burg. v. Erpstraat) werd overgenomen door zoon Sjaak. Ook deze kolenhandels overleefden de 'barre' zestiger jaren niet en werden opgeheven.

Marcel (Ceel) en Antoon den Brok

Links Ceel, vader Kil den Brok, rechts Antoon en rechtsvoor Lambert.

KERK VAN BERGHEM IN VROEGERE JAREN (deel 2)

Notities pastoor Van Genugten opnieuw gepubliceerd

In deel 1 van het artikel 'Kerk van Berghem in vroegere jaren' in het vorige nummer van 't Vagevenster, heeft de redactie aangegeven waarom het de moeite waard was om de eerder gepubliceerde 'notities van pastoor Van Genugten uit oude parochieboeken' opnieuw uit te brengen. Dit tweede gedeelte van de notities omvat aantekeningen uit de pastoorsboeken 'memorialen', over de periode 1805-1940.

'Groote Kerk 1805': aldus staat er op de omslag van dit boek in het archief van de parochie.[1] En op de eerste bladzijde: "Memorie Boek der uitgaaven en inkoomsten der Groote Kerk te Berchem, genaast door het Rooms Kerkgenootschap van de Gereformeerde volgens de Additioneele Artikelen tot de Acte van Staatsregeling van 1798 in November 1800".

Pastoor Adrianus Dams en de kerkmeesters Joannes de Man en Antonie van Zeelant maakten in 1805 de eerste aantekeningen in dit boek: een lijst van 'opgenoome Gelden'. Met in onze ogen een heel typisch taalgebruik: "eene rent ten laste der Groote Kerk groot de somma van zes honderd guldens, geschooten door de Weduwe Wilhelmina Antonia van Grunsven den 31 januarij 1807 tegen den intrest van 5 pro cento". Trouwens bij deze rente staat nog een notitie van 5 augustus 1823. En in die notitie is sprake van de rente 'ten faveure van' en dan volgt de naam. Op deze datum is "f. 300,- teruggeschoten". Van de overige f. 300,- wordt f. 150,- gegeven "aan het Roomscatholijk Genootschap op deeze voorwaarde te weeten, dat Antonie van Grunsven en Agnes Sijne huisvrouwe de bank", die zij thans bezitten hun levenslang moge behouden. Bij de "f. 300,- door Antonie van Zeeland tegen den interest van 5 pro cento geschooten", staat de aantekening, "dat dit bedrag door hem is geschonken aan de Roomskerk voor een nieuwe communie-bank". Ook de moeder van pastoor Dams uit Tilburg leent f. 500,- aan de kerk te Berchem. Dit bedrag komt blijkens een aantekening op 18 november 1813 bij het overlijden van pastoor Dams aan de kerk van Berchem ten goede.
In 1824 worden twee bedragen van f. 110,- opgenomen door de kerk bij de dames Elisabeth Baartmans en Digna Joosten, "welke penningen besteed zijn tot het leggen van een nieuwe vloer in de kerk". Bij degenen die geld lenen aan de kerk komen we - behalve de bovengenoemde namen ook nog tegen: "Hendrik Voet, Jan Coolen, Jan Francis van Boxel, juffrouw Theresia Dekkers uit Turnhout, Cornelis van den Heuvel, Francis van Erp".

Dit betreft dan de jaren 1807 en 1808. Dan komen we bij de "uitgaaven der Groote Kerk in 1805 door Jan de Man en Anthonie van Zeelant Kerkmeesters: 26 januarij aan de Wed. P.J. de Bruin te Grave voor leijen, nagels enz. f. 232-2-6 (zegge: tweehonderd en tweeëndertig guldens en twee stuyvers en zes penningen holl.). 4 maart aan de Gezusters de Bruin te Langel f. 26-0-0. 19 juni aan de Wed. L. Pels te 's Bosch voor nagels f. 12-19-4. 28 juni aan Jan van der Heijden voor Leijen f. 70-6-0. 6 juli aan de Wed. L. Pels te 's Bosch voor loot f. 1-18-0. 12 juli aan Francis van Gennip voor arbeidsloon f. 1-8-0. 18 juli aan Adriaan van Vugt voor kostgeld der Leijdekkers f. 37-10-0. 24 juli aan Hendrik van Driel Glasemaaker f. 0-19-0. 9 augustus aan Joannes Maasen Leijdekker f. 68-12-0. 28 juli aan Bernardus van Grunsven Smit f. 4-3-0." Ook worden bij de uitgaven van 1805 nog vermeld de belastingen, die men moest betalen i.v.m. de situatie waarin men hier verkeerde als generaliteitsland: "De ongelden over 1804 wegens den Kerk-kamp onder Macharen, betaald aan Jan van Schadewijk Borgemeester van den Morgen 6 gulden f. 24-0-0. De ongelden van eenen Morgen de Streepbeemden onder Deursen wegens 1804 betaald aan Jan Vesters Borgemeester f. 4-4-0. Aan Adriaan de Prée Collecteur der verponding en beede van 1804 f. 4-17-6. Aan L. van Hoften Geregtsboode voor 1804 f. 1-11-8. De Dorpslasten onder Berchem voor 1804 f. 2-8-0. Aan I. van der Donk voor geleverd hout f. 28-16-0. Aan Francis van Gennip voor Arbeidsloon f. 2-0-12. Aan Schout en Scheepenen voor de Verpagting der goederen f. 6-0-0. Aan trek-geld f. 4-4-0." In 1806 is in plaats van Jan de Man in het kerkbestuur gekomen de heer Arnoldus van de Wiel. En ook in dit jaar komen er weer heel wat reparatiewerkzaamheden voor aan de kerk. "Rekeningen voor plavuizen, loot, nagels, leijen, hout, metselen, ramen, kalk, koey-haer en voerman."
In 1807 vindt er in het kerkbestuur geen verandering plaats. Behalve voor de in 1806 genoemde zaken staat er nu ook tot twee maal toe een rekening voor 'Steijgertouw'. Het wordt geleverd door I. van der Putten. Waarschijnlijk was hij toen de touwslager in ons dorp, zoals Bernardus van Grunsven de smid was. G. Cuypers wordt genoemd als metselaar en H. Essens als timmerman en P. Lemmers als 'glaazenmaker'.
In 1808 zijn Gijsbertus Smits en Antonie van Grunsven de nieuwe kerkmeesters. In dit jaar wordt arbeidsloon uitbetaald aan Willem van den Berg. Het jaar daarvoor aan Joost Wagemakers. Dirk de Looyer blijkt de schilder te zijn en we komen ook regelmatig de naam Joannes Ouwens tegen, maar wat hij uitvoert is niet duidelijk.
In 1809 komt in plaats van Antonie van Grunsven de heer Hendrik van den Heuvel in het kerkbestuur. Dirk Bueters levert stenen en Gerardus Hoes is de metselaar.

In 1810 zitten Hendrik van den Heuvel en Wilhelmus Coolen in het bestuur van de kerk. In dit jaar worden er slechts een viertal uitgaven vermeld. En dan over de volgende jaren niets meer.
De draad wordt weer opgenomen door pastoor Jac. van Asten in 1814 die, samen met de kerkmeesters Dirk Coolen en Dirk van Iperen, de balans opmaakt over de ontbrekende jaren.
We mogen aannemen, dat in 1810 pastoor Dams ziek is geworden en dat mede door zijn ziekte het een en ander wat achterop is geraakt. Als dan de nieuwe pastoor komt, wordt er schoon schip gemaakt. Hij doet dat in drie hoofdstukken: a. Intresten, b. Grondlasten en c. Buitengewone lasten. Bovendien heeft hij waarschijnlijk de pastorie in een slechte toestand aangetroffen, want we komen allerlei reparatiewerkzaamheden aan de pastorie tegen. In deze stukken wordt dan gesproken over het 'pastoreele huijs'. Dat op een gegeven ogenblik 'de mei' op het dak werd geplaatst, blijkt uit een rekening voor bier en genever.

Verpachten van de grond
"Het gebeurde voor den tijd van zesagtereen volgende Jaaren. Aanvang neemende de Wijlanden te half maart 1807 en de Teullanden te St. Martens 1806. De Wijlanden de drie eerste Jaaren te Bouwen, de drie laatste te weijden". Aldus gebeurde op 14 november 1805 t.o.v. de kerkmeesters. En dan worden er zes percelen en 'eene Rent' genoemdwaaruit de kerk inkomsten had: "1e Vier Morgens onder Macharen de Kerkkamp genaamd f. 135-0-0. 2e Eenen Morgen genaamd de Stree-beemden onder Deursen f. 15-0-0. 3e Eenen Morgen op de Meer onder Berchem f. 15-10-0. 4e Eenen Akker op het Rundsel onder Berchem f. 20-0-0. 5e Een half stuk Teulland op de Halve Morgens onder Berchem f. 26-0-0. 6e Een Dito op de Halve Morgens f. 22-0-0. 7e Eene Rent voorheen op de beede en nu ten laste Des Koninkrijks Holland in 1801 no. 192,325 groot driehonderd guldens tegens den interest van 3 per cente f. 9-0-0."
Pastoor van Asten maakt hierbij echter de volgende aantekening: "deze rent heb ik niet gevonden, en zoo veel als ik heb kunnen ontdekken, zoude ze, naar Amsterdam gezonden zijnde om geconverteerd te worden, vermist zijn. Ik heb van het eene nog andere geene enige aantekeninge gevonde."
De pachters van bovengenoemde percelen zijn in dat jaar: Peter van Galen, Joannes den Brok, Hendrik Jacob van Vugt, Geert Joannes Boeyen, Piet Cornelis den Brok en Gerardus van den Heuvel. Bij een volgende verpachting komen we heel andere namen tegen nl.: Willem Versteegen, Leonardus Megens, Jan Wittenberg, Peter van Berkel, Willem Coolen en Dirk Coolen.

Bij het perceel dat Dirk Coolen pacht, wordt de opmerking geplaatst "Dat het is om te bouwen. Mocht hij echter door de overstroom der wateren verhinderd zijn tot aan de maand mei om te bouwen, dan mag hij het gebruiken als weiland. De huur is dan ook maar 66 gulden (bij de mogelijkheid om te bouwen f. 170,-)".

Inkomsten kerk
Naast het verpachten van grond, blijkt uit aantekeningen in het jaar 1818, dat ook het verpachten van plaatsen in de kerk een bron van inkomsten was. "De eerste bank is voor de pastoor en omdat hij de kost gratis gegeven heeft aan de arrebijders aan de kerk vindt het kerkbestuur het goed dat hij hier niet voor hoeft te betalen. De tweede bank wordt gepacht door Joannes Ploegmaker voor f. 10-5-0. De derde bank wordt verdeeld in vier plaatsen en à f. 4,- verpacht aan respektievelijk Hent van Vugt, Aard Coolen, Jan van Vugt en Leonard Coolen. Verder worden er banken gepacht door: Jan Kokke, de weduwe Adr. Kling, Dirk Coolen, Dirk van Iperen, J. van Boxel, Toontje van Grunsven, Hendrik van den Heuvel, Hendrik van Vugt, Jan du Pree, Francis Voet, Simon Bressers, Giele van Deutekom en Cornelis van Uden".
Een derde bron van inkomsten voor de kerk blijkt de verkoop van schaarhout te zijn. Zo brengt dit in 1819 totaal f. 20,- op. Dit kwam uiteraard niet jaarlijks terug.
In 1825 zien we dat de oude plavuizen van de kerk verkocht zijn voor f. 38-16-0. In 1829 worden eiken bomen verkocht. Opbrengst f. 40-60-0. Tot zover de inkomsten.

Buitengewone lasten
Pastoor Jacobus van Asten heeft in 1814 ook een kast meegebracht. Hij laat nl. in het hoofdstuk met de c. opnemen, "dat er door hem een kast gratis is gegeven, dit dient ter memorie... Met het opmaken van de balans komt hij dan aan een totale uitgave van f. 506-18-2 (zegge: vijfhonderd en zes guldens en agtthien stuijvers en twee penningen holl.). Hetgeen dan resulteert in een nadelig slot van f. 252-13-0."
Het jaar 1815 wordt dan met dit nadelig slot begonnen. En in dit jaar loopt dit verder op tot f. 476-9-12. Het wordt ondertekend door pastoor Jacobus van Asten en de kerkmeesters Van Boxtel en Van Poppelen.
Naar onze maatstaven zijn dit kleine bedragen, maar in die tijd was het geweldig veel. Om enigszins een idee te krijgen van de grootte van die bedragen voor toen, kan men ze gerust met honderd vermenigvuldigen.
In 1816 zien we een nieuwe uitgave post nl. oorlogslasten. Dit waren waarschijnlijk extra heffingen op grond, om de inkomsten van het rijk te vergroten.

Ook in dit jaar zien we de uitgaven schrikbarend omhoog gaan, met het nadelig slot van 1815 erbij worden de boeken nu afgesloten met een nadelig saldo van f. 913-1-15.
In 1817 en 1818 blijft het nadelig saldo groeien.
Op 12 november 1818 is het dan f. 1411,-. Naast pastoor Van Asten zijn het nu de heren G. v.d. Hoogen en G. de Jong die als kerkmeester ondertekenen.
In 1819 daalt het nadelig saldo en ook 1820 zet die daling voort.
Interessant is het dat toen dezelfde lasten/uitgaven voorkwamen als nu. Alleen waren toen de lasten anders verdeeld.In 1822 zien we een rekening voor "het maken van de weg naar de Meer en het veege der Weteringe aan de kerkkamp". Op het kerkhof blijken er heesters geplant te zijn en in de kerk is een slaande klok gehangen. Zou dit laatste gebeurd zijn op aandringen van de beminde parochianen? Misschien was 't een stille wenk van hen aan de herder, om het niet te lang te laten duren! A. Ceelen en I. van Iperen zijn in dit jaar de kerkmeesters, die het weer gestegen nadelig saldo ondertekenen.
In de komende jaren is het weer het oude liedje: het verschil tussen inkomsten en uitgaven groeit ten nadele van de uitgaven. Een zekere J. Ploegmakers mag samen met D. van Poppelen als kerkmeester de handtekening plaatsen.
In 1827 was waarschijnlijk iemand die niet kon schrijven lid van het kerkbestuur, want hij ondertekent met een kruisje. En pastoor Van Asten en Jan van Vugt bevestigen dan in een onderschrift dat dit kruisje is gezet door Willem van Plassendaal, kerkmeester.
En ook de jaren hierna wordt door deze kerkmeester het kruisje geplaatst.
In 1828 zien we een onkosten post van f. 4-50-0 met de vermelding: "17 maart met beide kerkmeesters met de kar naar 's Bosch geweest, wegens saake van de kerk, verteeringen."
Wat moet het leven toen toch totaal anders zijn geweest dan nu. Op en neer met de kar naar Den Bosch... men kon er gerust de hele dag voor uittrekken. Maar men had er ook de tijd voor.
Dit boek wordt dan afgesloten op 26 november 1829. Met gelukkig een iets gedaald nadelig slot: f. 1796-4-0.

Broederschappen

De broederschap van de heilige Rozenkrans, die in eerste instantie maar een kort leven bleek te hebben, is in 1830 onder pastoor Van Asten opnieuw opgericht. Aldus blijkt uit een apart boek in ons archief. De pastoor begint dit boek met een officieel decreet, waarin o.a. vermeld worden "de aflaten verbonden aan het bidden van de Rozenkrans met de overweging van de blijde, de droevige en de glorievolle geheimen van ons geloof.

En waarin toestemming wordt gegeven om in Berchem deze broederschap op te richten. Het decreet is gedateerd te Rome op 8 augustus 1829. En het wordt bevestigd door de apostolische vicaris Ant.van Alphen te Schijndel op 8 oktober 1829. Dat het in dit boek neergeschrevene overeenstemt met het origineel wordt bekrachtigd door vier handtekeningen en wel van pastoor Jacobus van Asten, pastoor Petrus Peters uit Oss, Petrus Voet uit Berchem pastoor te Oijen en Waltherus Baselmans kapelaan te Berchem. En dan volgt de naamlijst der broeders en zusters geschreven in het broederschap van den H. Roosenkrans te Berchem, begonnen op 25 maart 1830."
En de namen der ingeschrevenen liegen er niet om: "Jacobus van Asten pastoor; Waltherus Baselmans Capellaan; Wilhelmus van Plassendaal kerkmeester; Jan van Vugt kerkmeester; Martinus van Bommel procurator in het groot seminarie eerst Capellaan alhier; Petrus van Iperen, oud-kerkmeester, burgemeester; Leonardus Coolen secretaris, Marie Catrien sijne huisvrouw; Dirk Coolen oud-kerkmeester assessor, Anna sijne huisvrouw; Miebet, Jan, Marian, Leonardus, Marie, Clara, Hanne, Wilmeynte, Geerdien, Tona, Theodora en Gerardus de kinderen..." en zo gaat het verder. Het lijkt wel dat heel Berchem werd ingeschreven. Ook is er nog een religieuze uit Haren bij nl. zuster Antonia van Dooren.
Jaar op jaar worden er een groot aantal broeders en zusters ingeschreven tot 1888. Dan is er een hiaat tot 1894. In dit jaar en in 1895 wordt er ook weer ingeschreven en dan houdt het plotseling op, terwijl er nog voldoende plaats is in het boek...
In dit boek treffen we ook de oprichting aan een 'Broederschap tot uitroeiing der Godslasteringen'. Door een schrijven van Paus Pius VIII wordt dit voor Berchem toegestaan, gedateerd op 4 augustus 1829. Het wordt bevestigd door Ant. van Alphen die hier apostolisch vicaris is. En in overeenstemming met het origineel hier aangehaald. Ook hier staan weer handtekeningen onder nl. van pastoor Van Asten, pastoor Voet en kapelaan Baselmans.
Er is ook een schrijven bijgevoegd van Mgr. den Dubbelen van 5 oktober 1837. Hierin worden de regels van het geestelijk broederschap gegeven en ook de aflaten die men kan verdienen.
De feitelijke oprichting in Berghem geschiedt op 5 november 1837. En ook dan volgt weer een lijst van namen die er zijn mag: "pastoor Van Asten, kapelaan Baselmans, Helmus Essers kerkmeester en sijne huisvrouw, Emmerik van Schaijk kerkmeester en huisvrouw, Simon Bijvoet burgemeester en notaris en sijne huisvrouw, Peter van Iperen, Hannes Mulders en huisvrouw Marie, Jan Mulders en huisvrouw Hanne, Hendrien Peters, Elisabeth Baartmans enz. enz."
In 1846 zijn er nieuwe leden ingeschreven tijdens de "heilige missie door paters Redemptoristen gehouden van 21 maart tot 2 april".

Deze hebben - gezien het aantal inschrijvingen - het enthousiasme om toe te treden tot deze broederschap duidelijk aangewakkerd. Ongeveer 600 nieuwe leden werden ingeschreven.
Ook in dit boek weer een hiaat van 5 jaar nl. van 1889 tot en met 1893. Uit een aantekening van pastoor Cornelis van Tetering blijkt dat vanaf 1899 de communicanten in deze broederschap worden ingeschreven. Op 8 juni 1913 tekent deken G. van den Boer ook dit boek.
In 1938 worden kinderen van de plechtige communie ingeschreven. 1940 is het laatste jaar van dit boek.

Doopboek

Het tweede doopboek is begonnen door pastoor Jacobus van Asten in 1835. In dit jaar worden twee volwassenen onder voorwaarde opnieuw gedoopt. Zij gaan over van het protestants naar het katholiek geloof. We merken hieruit dat er intussen heel wat veranderd is. Er is tussen de katholieke kerk en de protestantse kerken een wederzijdse dooperkenning gekomen, waardoor er nu - bij overgang van het ene naar het andere geloof - niet meer overgedoopt wordt. In 1845 schrijft pastoor Baselmans: "Op deze dag heb ik Waltherus Baselmans het pastoraat ontvangen van de Sint Willibrorduskerk te Berghem. Ik ben afkomstig uit Blaarthem, dat bij Eindhoven ligt. Vanaf 11 november 1829 ben ik hier bij mijn zeer geliefde oom Jacobus van Asten kapelaan geweest. En vanaf 3 maart 1843 was ik waarnemend pastoor, terwijl ik op 7 maart 1845 tot pastoor ben benoemd." In 1848 staat er een uitvoerige notitie: "Negen dagen voor de Gallische Revolutie nl. op 14 februari zijn we begonnen de oude kerk af te breken. Deze is gebouwd in 1597. Dit blijkt uit de volgende inscriptie in een balk: Cr fraûm Lambertus Berchemus 23/5 1597. Want in het jaar 1573 zijn, zoals bekend, de kerk en de toren afgebrand. En omdat het toen onrustige tijden waren vol revolutie is de bouw vertraagd tot die tijd. Ik hoop dat mij dat nu in deze gevaarlijke tijd vol revolutie niet treft. In het jaar 1615 woonden hier slechts 400 mensen, die hun communie hadden gedaan. De lengte van de kerk was 20 el, de breedte was 13 el, de lengte van het priesterkoor was ook 13 el en de breedte 7 el en 55 duim. Deze kerk heeft men maar 32 jaar kunnen gebruiken. In het jaar 1629 hebben de protestanten de kerk in bezit genomen, die hem hebben gehouden tot aan de Gallische revolutie. Toen hebben de katholieken in het jaar 1800 de kerk weer terug gekregen en zijn zij de kerk ook weer gaan gebruiken. Toen de kerk was afgebroken zijn de fundamenten van de vroeger gebouwde toren zichtbaar geworden. De ene helft hiervan hebben we verwijderd en de andere helft hebben we intact gelaten naast de aanwezige toren." Het is een lang citaat met veel wetenswaardigheden. De bronnen waar pastoor Walterus Baselmans al deze gegevens vandaan heeft, zijn helaas tot op dit moment niet bekend.

Verder vermeldt hij, "dat op 7 maart 1848 de laatste H. Mis is opgedragen in de oude kerk en op 8 maart de eerste in de noodkerk. Op 16 maart is in ons parochiehuis de nieuwe kerk aanbesteed voor 't bedrag van f. 30.400,-. Uitgezonderd o.a. de stenen en het zand, de stenen vloer en de aanvoer van al het materiaal en het verwijderen van de afbraak, hetgeen volgens afspraak geheel voor rekening van de kerk komt. Op 27 maart worden de fundamenten gelegd van de nieuwe kerk. Op 9 mei wordt door pastoor Baselmans de eerste steen gelegd van de nieuwe kerk. Daartoe heeft hij verlof gekregen van de bisschop." De bouw is echter niet zonder problemen verlopen, want op 5 september 1849 worden er bij de bouw van de nieuwe kerk vele en ernstige nalatigheden en afwijkingen van de gestelde voorwaarden geconstateerd, die toch duidelijk waren overeengekomen. En dit wordt dan voorgelegd aan de Minister van de Katholieke Eredienst, met de bedoeling dat door zijn toedoen dit zou worden hersteld.
Hoe dit verder afloopt, wordt nergens vermeld in dit doopboek.
Het dopen gaat gewoon verder, jaar in jaar uit.
Bij 19 mei 1856 vermeldt pastoor Baselmans "dat hij onverwachts overvallen wordt door de Typhus, hij wordt bediend en iedereen verwacht het ergste, maar hij wordt weer beter."
Op 4 maart 1868 wordt het laatste doopsel ingeschreven door pastoor Baselmans. Vanaf 15 maart is het de hand van pastoor Joannes van Asten, die bij de datum 9 augustus vermeldt dat hij pastoor is.
Op 29 juli 1869 wordt de doop vermeld van een drieling. De namen van de drie kinderen zijn Joannes, Elisabeth en Wilhelmina. Hun ouders heten Wilhelmus van Berkel en Antonia Kling. Dit is de enige drieling welke in de doopboeken van de vorige eeuw in onze parochie vermeld wordt.
Pastoor Joannes van Asten schrijft de laatste doop in op 17 april 1893. Vanaf 24 april doet het zijn assistent. De laatste doop in de oude kerk is op 5 december 1895.

Pastoor Joannes van Asten

Op 6 december nl. brandde de kerk af. Vanaf deze datum tot en met 23 maart worden de kinderen in de pastorie gedoopt. Daarna worden de kinderen in de noodkerk gedoopt. Het overlijden van pastoor Van Asten en de benoeming van pastoor Van Tetering in het voorjaar van 1899 wordt in het doopboek nergens vermeld.

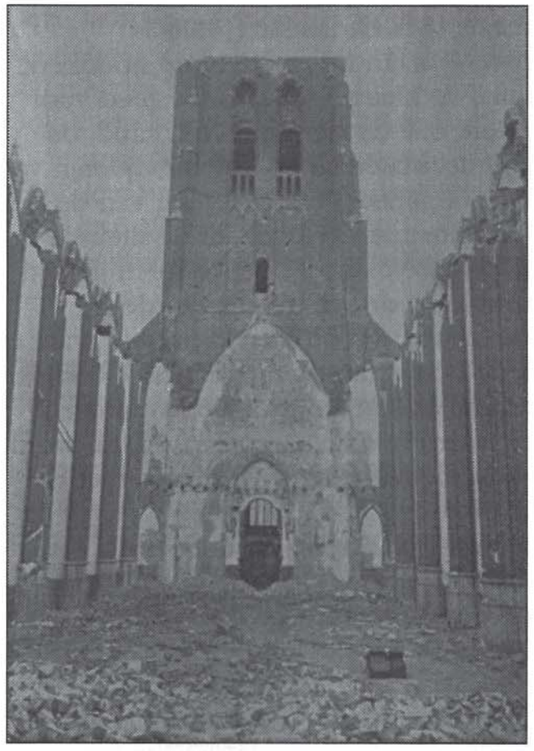

Afgebrande kerk – 1895.

Ook blijft dan de ondertekening door de assistent A. Hamers plotseling achterwege.

Derde Orde

Derde Orde van den H. Franciscus - Scapulier - Apostolaat des Gebeds. Nieuwe heren, nieuwe wetten. Dit is een bekend gezegde. Pastoor Van Tetering is blijkbaar begonnen met de oprichting van het een en ander. Zo treffen we o.a. in een ander boek in het archief van de kerk, beginnend 28 juli 1899, de namen van hen die lid zijn van de Derde Orde van de H. Franciscus.
In 1899 worden drie dames ingeschreven nl. Net van Schaijk, Maria van den Heuvel en Henrica van den Heuvel.
Op 23 juli 1919 ondertekent deken Van den Boer uit Oss een lijst van 29 namen van personen die ingeschreven zijn in het Scapulier van de Allerheiligste Drievuldigheid, de Onbevlekte Ontvangenis van Maria en de Zeven Smarten van Maria en de berg Carmel. Of de Derde Orde hierin over is gegaan wordt niet vermeld, maar het valt op dat in 1919 de laatste naam wordt opgenomen in de Derde Orde. En verder vinden we daarover niets meer vermeld. De inschrijving in het Scapulier gaat door tot 1 mei 1940. Dan worden er nog 32 namen ingeschreven.

De Broederschap van het Apostolaat des Gebeds - eveneens opgetekend in dit boek - begint in 1875. Er worden dan ineens 1480 leden ingeschreven. De laatste inschrijving vindt plaats in 1895.

Naamlijst der Roomsch Catholijke Pastoren...

In het archief van de parochie is ook een klein boekje aanwezig dat is uitgegeven "Bij J. Coppens en Zoon, Boekdrukkers op de Markt, 's-Hertogenbosch 1809".
Hierin worden de namen vemeld van "De pastoren, rectoren, capellaanen en assistenten welke in de negen Decenaaten des Bisdoms van 's-Hertogenbosch, en naburige landen, daaronder behorende, in bediening zijn in het laatste van het jaar 1808."
Uit dit boekje blijkt, dat het gaat over de volgende 'negen decenaaten': 's-Hertogenbosch, Orthen, Bommel, Beek, Eindhoven, Oss, Geertruidenberg, Heusden en Helmond. In het dekenaat Oss is dan Remigius Lambertus du Chateau de deken. En onder Berchem wordt als pastoor vermeld: Adr. Norb. Ignat. Dams. In Den Bosch zijn dan zes kerken. Over drie van deze kerken is een pastoor aangesteld en over drie een rector. Het dekenaat Oss omvat dan: Bedaf, Berchem, Dieden, Geffen, Heesch, Kessel, Lith, Lithoijen, Maaren, Nistelrode, Nuland, Oss en Oijen.

Inkomsten en uitgavenboek

Ook de opvolger van pastoor Jacobus van Asten houdt er een inkomsten- en uitgavenboek op na. Hij begint dit boek met een korte verantwoording omtrent zijn persoon: "bezondere afschriften rakende de R.K. Kerk van Berchem, sub me W. Baselmans nato in Blaarthem 2 aprilis 1804, ab anno 1829 hic sacellano, ab anno 1843 deservitore en 7 maart 1845 pastorenominato."
De uitgaven worden in 7 hoofdstukken ondergebracht nl. in 1834:
"1. Wasse en Wijn (kaarsen en miswijn) f. 60-0-0. 2. Misbrood (hosties) f. 11-75-0. 3. Jaargetijde (voorheen ontvangen) f. 15-10-0. 4. Capellanie (de rogge opgehaald, maar om de lage prijzen niet verkogt) f. -.
5. Belastinge f. 53-9-0. 6. Onderlinge brandwaarborg f. 3-80-0.
7. Buijtegewone uitgaven f. 201-0-0. Totaal f. 344-74-0."
Bij de buitengewone uitgaven treffen we een post aan: "f. 28,- voor vier beelden aan de preekstoel. En f. 1-50-0 voor vijf dagen arbeidsloon".
De tijden zijn intussen wel veranderd!
Bij de buitengewone uitgaven van 1835 staat een post van f. 326-88-0. Met daarbij de volgende aantekening: "Aangekogt twee derde van twee stukke lands. Welke beijde stukken Joannes Bisschops bij testament om de wisselvalligheden van den tegenwoordige tijd, heeft nagelaten aan Peter van Iperen ten behoeve van den armen, twee derdens, en van de

kerk een derden. Welke stukken gelegen zijn onder Berchem, het eene hoeyland in het Winkel, het andere bouwland op het Moleveld onder Berchem. Het R.C. Kerkbestuur heeft quasi bij afkoop van genoemde Peter van Iperen verkregen voor een somma van 450 guldens en vervolgens aan het armbestuur betaalt voor twee derde een somma van f. 326-88. Het gezijde contract gepasseert te Berchem ten kantoore van de heer Bijvoet notaris op den 14 april 1835."
In 1837 wordt een nieuwe ciborie gekocht voor f. 163,-. Deze ciborie is gemaakt in Boxmeer.
In 1838 wordt de kerk verfraaid met een schilderij van O.L. Vrouw van de H. Rozenkrans. Het is gemaakt door Schoonebeek uit Groeningen en kost f. 150,-.
In 1839 worden er grote bedragen ontvangen (f. 2000,- en f. 3300,-) doordat de zogenaamde 'thiend' wordt afgekocht. Uit de opbrengst van een derde van de 'thiend' moesten de heren Van Rijkevorsel en Van Brakel jaarlijks geld beschikbaar stellen voor onderhoud van kerk en toren te Berchem.
In ditzelfde jaar is aan procureur Geitenbeek te Theil f. 250,- betaald door het kerkbestuur te Berchem. Er wordt niet bij verteld waarom. Eveneens wordt er in dit jaar f. 82-82-0 betaald aan de heren Bijvoet, burgemeester en notaris en Coolen, secretaris "in saake der proceduuren van den toren".

Antoon van Genugten

Bronnen

Archeif St. Willibrordusparochie Berghem.[1]
L.P. an den Heuvel, *St. Willibrordusparochie te Berghem van verleden tot heden*, 1977.
Gemeenschapsblad voor Berghem *Trefpunt*, 1975 e.v.

[1] Op 1 november 1988 werd bij een inbraak in de pastorie de kluis ontvreemd. In die kluis bevonden zich geen waardepapieren of geld, maar de oudste boeken uit het parochiearchief. De in dit artikel aangehaalde en beschreven boeken maakten deel uit van de buit en zijn tot op heden niet op de pastorie terugbezorgd.

AMATEUR-ARCHEOLOOG JAN VAN DE COOLWIJK

Woensdag 3 november 1999 bezocht ik Jan van de Coolwijk, een van onze eerste leden. Jan woont in de Nelissenstraat, is getrouwd met Petra en heeft twee dochters. Zijn wieg stond in Haren. Via Ravenstein en Herpen belandde Jan in Berghem. Zijn hobby's zijn vissen, geologie en archeologie. Vooral wat er langs de Maas gebeurt, volgt hij op de voet. Al op de lagere school kreeg Jan interesse in het verleden. In de Spaansesteeg tussen Haren en Berghem verrichtten toen archeologen uit Leiden opgravingen. In de zandhopen die de onderzoekers achterlieten, vond Jan zijn eerste potscherven.
Jan is geïnteresseerd in de Germaanse, Romeinse en Keltische tijd. Hij zoekt voorwerpen uit het stenen tijdperk, de bronstijd, ijzertijd en Romeinse tijd. Langs de Maas wordt vooral veel Romeins goed gevonden, omdat er om de 10 tot 20 km wel een Romeinse nederzetting lag. Bijvoorbeeld in Lith, Megen en Cuijk. Jan is ook nog lid van de heemkundekring in Lith en de Geo-vereniging in Oss. De Geo-leden zijn vooral geïnteresseerd in fossielen en mineralen. De Geo-vereniging heeft momenteel 60 leden, elke maand is er een lezing.
In de huiskamer van de familie Van de Coolwijk staat een vitrinekast vol met bodemvondsten. Meteen zegt Jan dat het mooiste niet thuis is, namelijk twee armbanden, die voor een expositie aan het Museum Jan Cunen in Oss zijn uitgeleend.

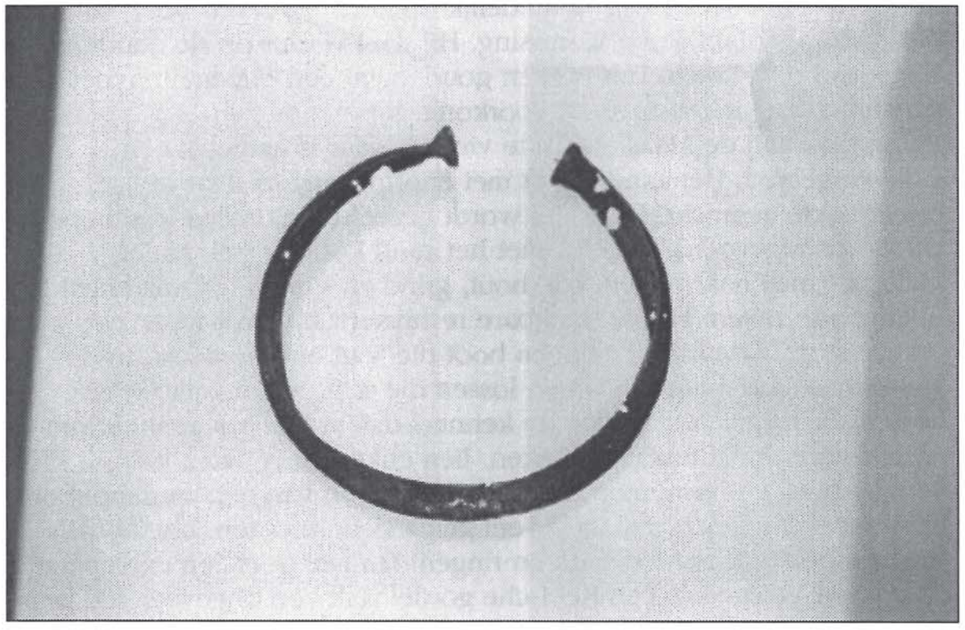

Hallstatt-armband, 1200 voor Christus, vindplaats Lith.

Een armband vond Jan in Lith en is van ongeveer 800 voor Christus. De andere armband is door hem in Oss gevonden en is van ongeveer 450 voor Christus. Het is een mooi exemplaar, ingelegd met steentjes git (versteende steenkool). Naar het materiaal van de andere steentjes die in de armband zijn verwerkt wordt nog onderzoek verricht. De in die tijd gevonden sieraden waren al rijkelijk bewerkt. Dit duidt vooral op hoogwaardig vakmanschap van de edelsmeden. Met zeer beperkte middelen vervaardigden deze ambachtslieden al prachtige sieraden. Jan pakt een doorgezaagde en gepolijste zwerfsteen uit de vitrinekast. Er is duidelijk te zien dat er koralen in zitten. Elk koraal is een diertje geweest. Op de vraag hoe hij ziet dat het een koraal is, wijst hij op de buitenkant van de steen. Vooral de koppen van de steen wijzen duidelijk op koraal. Toch is het resultaat na het openzagen altijd een verrassing. Hij wijst verder op de goudkleurige steentjes op de steen. Het is geen goud, maar een mineraal, pyriet genaamd, dat veel in ijzererts voorkomt.

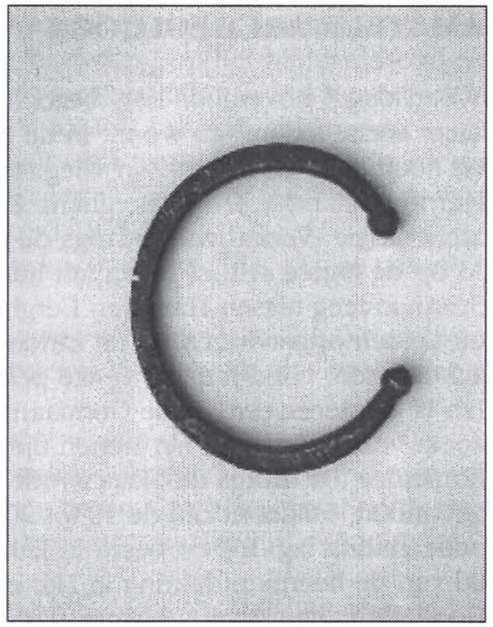

Armband, vindplaats Oss, datum onbekend.

Jan is vaak aan de Maas in Lith te vinden, daar is namelijk een zandwingebied. Het zand wordt met enorme zuigers naar de oppervlakte gebracht. Het zand wordt gezeefd, en daarna in schepen gestort en afgevoerd. Tegelijk met het zand komt er ook ander materiaal mee naar boven: o.a. hout, grind en stenen. Dit materiaal gaat over aparte zeven. Het onbruikbare restmateriaal wordt weer teruggestort in de Maas, met een boot die 'van onderen' lost. In de wintermaanden, bij hoog water, lossen die schepen dichter bij de oevers. Bij laag water krijgen de kenners dan volop gelegenheid om naar historisch materiaal te zoeken. Een enkele keer zitten er verrassende, zeldzame vondsten bij. Beenderen van een mammoet of edelhert en fossielen. En als je veel geluk hebt sieraden, b.v. fibula's (mantelspelden), gordelhaken en ringen. Jan laat trots een exemplaar uit zijn collectie zien. Een Keltische gordelhaak van ongeveer 400 jaar voor Christus. Jan toont ook nog een drinkkannetje, cadeau gedaan

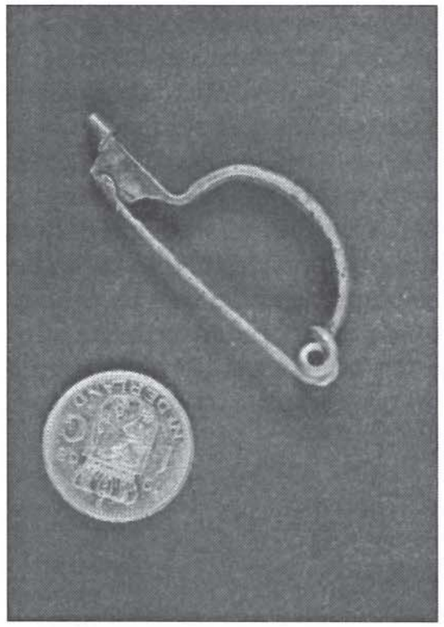

Fibula

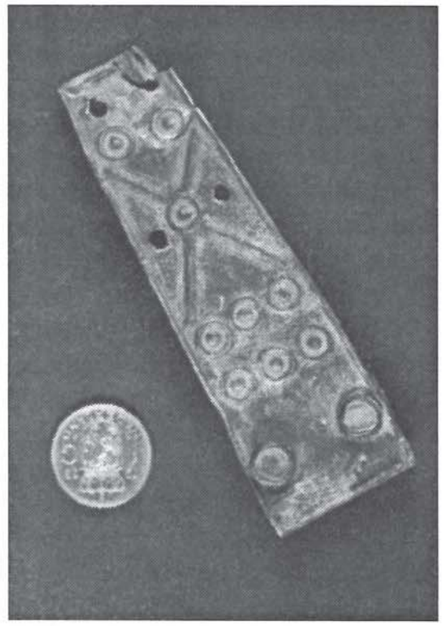

Gordelhaak

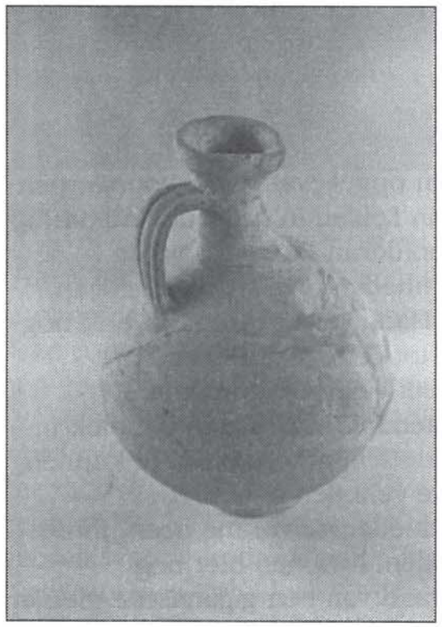

Soldaten drinkkannetje

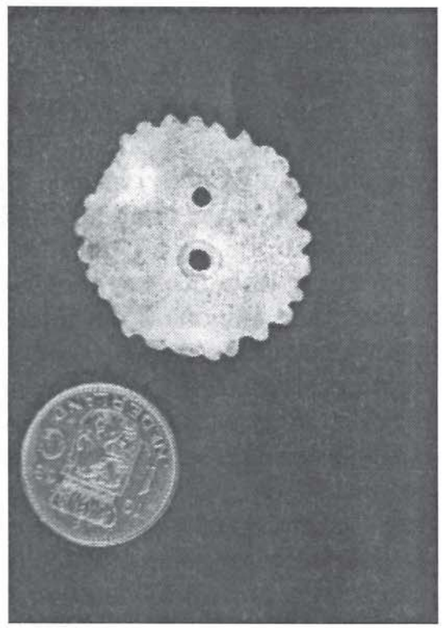

Snorbord

door een collega uit de wegenbouw. Dit kannetje, door soldaten gebruikt als drinkbeker, is in 1980 bij rioolwerkzaamheden in Cuijk opgegraven en is gedateerd 200 na Christus. De gevonden voorwerpen worden meestal aangeduid met de vindplaats. Bijvoorbeeld armband type Lith; in Lith gevonden.
Jan is met zijn detector ook vaak in het buitengebied van Berghem te vinden. Volgens Jan is er in Berghem ook nog veel te vinden. Hij heeft een boek met oude luchtfoto's. Hierop zoekt hij naar zandheuvels die zich aftekenen als lichte vlekken. In de zomermaanden kun je dit ook zien aan de maisteelt. Blijft de groei van de mais op een gedeelte van een perceel achter in de groei, dan wil dat zeggen dat de zandgrond op die plek hoger ligt. Jan denkt dat er met de uitvoering van de nieuwbouwplannen in Berghem op Piekenhoef nog interessante dingen gevonden gaan worden. Daar moeten volgens Jan nog verschillende grafheuvels liggen. Jan laat ook het verschil zien tussen vondsten van een akker en van goed geconserveerde voorwerpen onder de waterspiegel. Door de inwerking van mest is de staat van de voorwerpen die van een akker afkomstig zijn vaak veel slechter.
De technieken van het zoeken zijn tegenwoordig veel beter geworden. Vroeger was het veelal handwerk, met de schop. Nu gaat men met een gevoelige detector het veld in. Soms krijgt men hulp van een fotograferende F16 straaljager. Op die foto's zijn dan de lichtgevende plekken interessant om nader te bekijken. De grond wordt dan heel vlak afgegraven, aan de kleur van het zand kan men heel duidelijk zien van wat er vroeger is geweest. Bijvoorbeeld de afdrukken van palen, bomen, waterputten en sloten.
Wanneer Jan iets waardevols vindt, maakt hij er een notitie van en belt dan Gerard van Alfen of Gerard Smits van het Rijksinstituut voor Oudheidkunde en Bodemonderzoek (R.O.B.). De vondsten en voorwerpen worden dan ingetekend en opgegeven. Veel voorwerpen die in Berghem gevonden zijn, liggen in Leiden in het Oudheidkundig Museum. In de jaren '50 zijn er in de polder in Berghem op de Lallenberg bij ruilverkavelingswerkzaamheden opgravingen gedaan, achter Café Megens (D'n Dort) aan de Harenseweg. Jan wijst ook nog op de plaats aan de Harenseweg waar tot ongeveer 1800 een schuurkerk heeft gestaan. Op het perceel vinden binnenkort werkzaamheden plaats. Jan hoopt toestemming te krijgen die plek in kaart te brengen en de contouren van de schuurkerk bloot te kunnen leggen. Wanneer ik Jan vraag om iets te vertellen over zijn mammoetvondst, krijg ik heel wat geschiedenis over me heen. In de laatste ijstijd, ongeveer 20.000 jaar geleden, kwamen hier nog mammoeten voor, die leefden aan de rand van een gigantische gletsjer. Deze gletsjer schoof langzaam vooruit, hierdoor ontstonden de heuvels bij Nijmegen en Berg en Dal.

Het leefgebied van de mammoet zag er toen uit als een soort toendra met half bevroren grond. Niet alleen de mammoet, maar ook de wolharige neushoorn, het reuzenhert en de wisent (een bizonachtig rund met een schouderhoogte van 2,20 meter) kwamen hier voor. Het reuzenhert had een gewei met een spanwijdte van ongeveer 3,70 meter. Jan heeft in zijn collectie vondsten een dijbeenbot van een mammoet van 1,05 meter lengte. Een mammoetstier kon een hoogte van 3,50 meter bereiken en had dan een dijbeen van 1,50 meter lengte. De slagtanden van een mammoet hadden een speciale vorm, bedoeld om er sneeuw en ijs mee weg te schuiven om voedsel te bemachtigen.

Mammoetkies

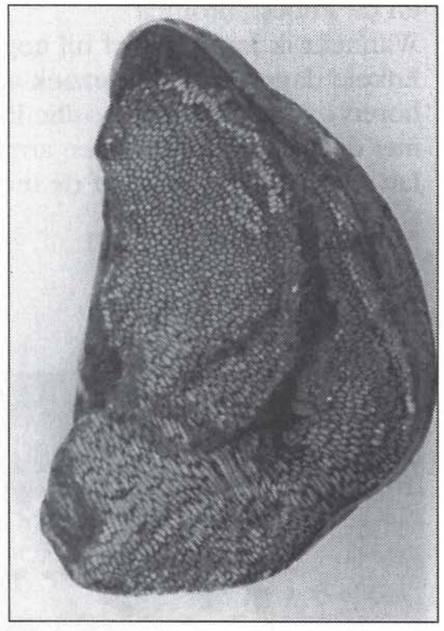

Koraal

Ongeveer 10.000 jaar geleden zijn de mammoeten uitgestorven, hoogstwaarschijnlijk door mensenhanden. De volksstam die in die tijd deze contreien bevolkte werd later aangeduid als Cro-Magnon. Jan heeft nog een grote wens: een gave onderkaak van een mammoet vinden. Door de hightech zandzuigers die tegenwoordig bij de zandwinning worden ingezet, is dit bijna onmogelijk geworden. Volgens Jan is er in het zandwingebied te Lith veel waardevol historisch materiaal veloren gegaan. Het R.O.B. zag er niet tijdig de waarde van in. Alledaagse gebruiksvoorwerpen genieten bij Jan de voorkeur. Bijvoorbeeld gespen, vingerhoedjes, spinklosjes, versierselen van paardentuig en medaillons uit de ijzertijd en middeleeuwen. Jan heeft ook een 'vuursteen' in de vitrine liggen. Hij legt uit waarvoor deze steensoort diende.

Vuursteen was bij uitstek geschikt om er gebruiksvoorwerpen van te maken. Met enig vakmanschap werden er met een andere steen scherven afgeslagen. Die scherven waren zo scherp dat ze te gebruiken waren als mes, handgereedschap, speer- of pijlpunt.
Automatisch komt Jan toch weer terug op de mammoet en deze keer op de tanden. De mammoet kreeg vier kiezen, twee boven en twee onder en wisselde 6 keer. Een kies had een grootte van 20 bij 10 cm en woog zeker 5 kg.
Ook laat hij nog gauw een 'snorbord' zien, een stukje speelgoed dat door kinderen in de zestiende eeuw werd gebruikt. Een knoop met een draad door de gaten, slingeren met de draad, aan de uiteinden trekken en de knoop 'bromde'.
Wanneer ik Jan vraag of hij nog meer te vertellen heeft valt het stil. Enkele dagen na mijn bezoek aan Jan van de Coolwijk krijg ik via-via te horen dat er bij een expositie in de Muzelinck te Oss een poster hangt met daarop afgebeeld twee armbanden uit de historische collectie van Jan. Bescheidenheid siert de mens!

Lambert van Hintum

Jan van de Coolwijk op archeologisch onderzoek.